

לב

וְנָתַתִּי אֶת חֵן הָעַם הַזֶּה בְּעֵינַי מִצָּרִים וְהָיָה כִּי תִלְכוּן לֹא
 תִּלְכוּ רִיקָם. וְשָׂאֵלָה אִשָּׁה מִשְׁכַּנְתָּהּ וּמִגֵּרַת בֵּיתָה כְּלִי
 כֶּסֶף וְכִלְי זָהָב וְשִׁמְלֹת וְשִׁמְתָם עַל בְּנֵיכֶם וְעַל בְּנֹתֵיכֶם
 וְנִצַּלְתֶּם אֶת מִצְרַיִם (ג, כא-כב)

"ונתתי את חן העם - מה שאמרתי לאברהם 'ואחרי כן יצאו ברכוש גדול', אני עתיד לעשות אתכם לחן בעיני מצרים, כדי שישאילום וילכו מלאים, כדי שלא יהיה פתחון פה לאברהם אבינו לומר: 'עבדום ועינו אותם' קיים בהם, 'ואחרי כן יצאו ברכוש גדול' לא קיים בהם"
 (שמות רבה פ"ג, יא)

דברי המדרש דורשים ביאור: האם קיום ההבטחה "ואחרי כן יצאו ברכוש גדול" הוא רק "כדי שלא יהיה פתחון פה לאברהם אבינו" - וכי בלאו הכי לא היה הקב"ה צריך לקיים את הבטחתו?!

כדי לבאר זאת יש להקדים, שישנן שתי דרכים להסביר את מטרתו של אותו "רכוש גדול" שהבטיח הקב"ה לאברהם:

(א) ניתן לראות בכך בעיקר עונש למצרים על כך שהעבידו את ישראל בפרך¹²³ (אלא שלאחר שרכושם של המצרים נלקח מהם כעונש, הוא ניתן לישראל כפיצוי על סבלם); מנקודת מבט זו אין הבדל באיזו דרך יילקח מהמצרים רכושם - האם הדבר ייעשה מרצונם או בעל כרחם של המצרים.

(ב) ניתן לראות בכך בעיקר תשלום ופיצוי לישראל על שנות העמל והייסורים הקשות¹²⁴; מנקודת מבט זו יש חשיבות לכך שהמצרים ייתנו

123. כך משמע מלשון ההבטחה (לך לך טו, יד): "וגם את הגוי אשר יעבודו דן אנוכי, ואחרי כן יצאו ברכוש גדול", שהרכוש הגדול נזכר בהמשך לעונשם של המצרים (וראה אור החיים שם). וכן משמע מלשון הכתוב כאן: "ונצלתם את מצרים", כלומר שהמטרה העיקרית היא לרוקן את המצרים מרכושם.

124. כמבואר בגמרא (סנהדרין צא, א), שבזמן אלכסנדר מוקדון דרשו המצרים שכני ישראל ישיבו להם את הרכוש הגדול, וגביהא בן פסיסא השיב להם "תנו לנו עבודה של שישים

את הרכוש מרצונם, ובכך יהיה ניכר בגלוי שמדובר בתשלום מצד המצרים על עבודתם של בני ישראל.

בכך יובנו דברי המדרש שנשיאת החן של בני ישראל בעיני המצרים היתה "כדי שלא יהיה פתחון פה לאברהם אבינו":

כדי לקיים את ההבטחה "ואחרי כן יצאו ברכוש גדול" כשלעצמה – די היה בכך שבני ישראל ייקחו מהמצרים את הרכוש שלא מרצונם¹²⁵, ולא היה צורך שהקב"ה ייתן את חן העם בעיני המצרים.

אלא שאילו היה הקב"ה נוהג כך, ומעניק לבני ישראל את הרכוש שלא מרצונם של המצרים – אמנם היה מקיים בכך את הבטחתו, אבל עדיין היה בכך "פתחון פה לאברהם אבינו":

אברהם אבינו – אביהם ודורש טובתם של בני ישראל – היה טוען: "ועבדום ועינו אותם קיים בהם" – הסבל והייסורים היו מנת חלקם של בני ישראל עצמם; ואילו "ואחרי כן יצאו ברכוש גדול" לא קיים בהם – אמנם הקב"ה העניק לבני ישראל את הרכוש, אבל הוא עשה זאת רק בתור עונש למצרים, ולא למען בני ישראל עצמם, כך שבני ישראל לא זכו לפיצוי נאות על סבלם!¹²⁶

כדי למנוע "פתחון פה" זה אמר הקב"ה "ונתתי את חן העם הזה בעיני מצרים": המצרים יעניקו את רכושם לבני ישראל מרצונם הטוב

ריבוא ששעבדתם במצרים". וראה פנים יפות כאן. מפרשי העין יעקב ברכות דף ט.
פרשת דרכים דרך מצרים דרוש חמישי. ועוד.

125. לדוגמא - בשעת מכת החושך (כמסופר בדברי חז"ל – ראה פרש"י בא י, כב, ועוד – שבשעת מכת החושך חיפשו בני ישראל בבתיהם של המצרים, וכך ידעו מה לשאול מהם לאחר-מכן).

126. לפי ביאור זה יובנו היטב כמה דיוקים בלשון המדרש: (א) המדרש מדגיש "ועבדום ועינו אותם קיים בהם" – שכן זהו היסוד לטענתו של אברהם אבינו, שבני ישראל לא זכו לפיצוי על סבלם; (ב) ההדגשה היא "ועבדום ועינו אותם" – קיים בהם, "ואחרי כן יצאו ברכוש גדול" – לא קיים בהם" (ולא "קיים" ו"לא קיים" סתם), שכן ההבטחה עצמה היתה מקויימת בכל מקרה, אלא שאברהם היה טוען שהקיום לא היה "בהם", בבני ישראל עצמם.

ובסבר פנים יפות¹²⁷, כך שבני ישראל יוכלו לראות בכך תשלום ופיצוי על עבודתם, ויהיה בכך משום נחמה מסויימת על סבלם¹²⁸.

(לקוטי שיחות חכ"א ע' 10 ואילך)

לג

וּשְׂאֵלָה אִשָּׁה מִשְׁכַּנְתָּהּ וּמִגֵּרַת בֵּיתָהּ כָּלִי כֶסֶף וְכֹלֵי זָהָב

(ג, כב)

יש לפרש את משמעותו הרוחנית של ציווי זה:

“אשה” – היא הנשמה¹²⁹;

“שכנתה” – הם העניינים שהאשה עוסקת בהם רק מפעם לפעם (כשכן שאין פוגשים בו בקביעות);

“גרת ביתה” – הם העניינים שהאשה נמצאת במחיצתם ועוסקת בהם בדרך קבע (כאדם המתגורר יחד אתה בבית).

“כלי כסף וכלי זהב” – הם אהבת ה' ויראת ה' (כמבואר בתורת החסידות¹³⁰, שכסף רומז לאהבת ה', וזהב – ליראת ה').

וזהו פירוש הציווי “ושאלה אשה משכנתה ומגרת ביתה כלי כסף וכלי זהב”:

127. אמנם בכתוב נאמר “ושאלה אשה משכנתה”, אבל המפרשים (ראה רשב"ם וכלי יקר כאן) מוכיחים שהכוונה היא למתנה גמורה.

128. וראה כלי יקר בא יא, ב: “לא היתה נחה דעתו של אותו צדיק [אברהם] בשום רכוש, כי אם ברכוש מצרים, חלף עבודתם, כי בזה יקבל תנחומין על העבודה הקשה אשר עבדו בזרעו”.

129. תיקוני זוהר תיקון ו (כב, ב).

130. ראה תורה אור בתחילת פרשת וישב: “כסף - מלשון נכסוף נכספת”, דהיינו בחינת אהבה; וזהב מצפון יאתה', שהוא בחינת שמאל, שהוא בחינת יראה". ועוד.